

Hvordan undgå at læring bliver til en kliché?

Foredrag v. Steen Nepper Larsen

Begrebet læring er kommet for at blive. Igennem de seneste 20-30 år har det gået sin sejrsgang som selvantændende og værdiforeskrivende koblings- og bindestregsord. Frem er piblet ord som: læringsforståelse, læringslyst, læringsindhold, læringsrum, læringscirkel, læringsarena, situeret læring, læringsstile, læringskompetence, læringspotentiale, livslang læring, neuro-learning og voksenlæring. Tvang til positivitet – svært/umuligt at være imod. Et plastik-ord, et teflon-ord. Vær varsom!

I Danmark har ordet på det nærmeste forhekset uddannelsespolitikere og –planlæggere. Tidl. undervisningsminister Christine Antorini ønskede sågar, at forpligtelsen til læring blev indskrevet i Grundloven. Sprog- og samtidskritik hænger intimt sammen. Her skal serveres omridset af tre teser

- I) Kognitiv kapitalisme. ”Kapitalismens nye ånd”. Humanisering. HRM. Et nyt arbejdsmarked. Investeringsjeget. Human Kapital. Viljen til læring skal vi leve af. At styre ved hjælp af frihed. Den anmassende oxymoron som ny virkelighed/styringsteknologi. Nye kontrol- og copingstrategier. *Principal-agent-theory*, *NLP*, *Rational Choice Theory*, *Economic man*.
- II) Foreløbighed, kreativitet og innovation, evne problemformuleringer, opskrivning af formelle kompetencer, afsubstantialisering, angreb på dannelsesstærken. Opgør med lærerrollen (*coach*, *supervisor*). Procesontologi og socialkonstruktivisme. Identitet som mellemværende.
- III) Begrebet erstatter andre ord som færdighed, kvalifikation, uddannelse, dannelse. Der er tale om et tab af dimensioner. Måske der hellere skulle ’investeres’ i øvelse og dannelse (? ...->!).

I dag skal der formuleres læringsmål på kommando. Læring gøres til noget deskriptivt og målbart, og alle institutioner fra børnehaver og folkeskoler til universiteter skal principielt målstyres, og læringsmålene skal kunne tjekkes og sammenlignes i en stadig mere transparent sfære for national og international vidensproduktion. Instrumentalisering og Heideggers ’*Um-zu*’.

Foreskrivende læringsmål – så langt øjet rækker

Læringsmålene kobles direkte til krav om *commensurability* (kommensurabilitet, sammenlignelighed), *performativity* (performativitet, det vil sige evnen til både at kunne inkarnere dem mentalt og at kunne udøve dem på rette vis) og *accountability* (tilregnelighed og ansvarlighed), og i sidste ende handler de om at styrke sammenhængen mellem den opnåede læring og den efterfølgende *employability* (employabilitet, det vil sige evnen til at få varig ansættelse).

Læringsmålene er strategiske og normative forskrifter, som de lærende skal indfri inden for en fast (tids)ramme. Læringsmål er foreskrivende trinmål og teleologisk forpligtende, dvs. rettet mod både et for- og endemål. Sært er det, at endemålet og meningen med det hele synes at være kendt på forhånd.

At handle i ond tro? Som tro følgesvende til læringsmålene intensiveres dokumentationskravene og evalueringsprocedurerne. Alting fordobles på den mest tidskrævende og perspektivvridende facon, for når man taler om at arbejde eller om arbejde, der er passé, så arbejder man faktisk ikke. Det, der er gjort, skal altid eftergøres i strategisk selvbevidst snak eller i form af afrapporteringer. Ingen har tillid til,

at delsystemerne er gode nok til at gøre det, de gør. At lære at implementere læringsmålene bliver til en uendelig læreproces. Man kan altid gøre det bedre end sig selv og/eller bedre end nogle andre.

Fra modstand til mainstream

Begrebet læring fik så småt mæle i dansk kontekst i løbet af 1960-70'erne som et kritisk modstandsord rettet eksplicit mod uddannelses- og undervisningsmæssige *top-down*-forestillinger. Opstanden mod tankpasserpædagogikkens ydrestyrede, autoritære og konservative kodificerede indlæringsmonopol tog form af et krav om autonomi, problemorientering, tværvidenskab, samfundsrelevans og personlig motivation. Den frigørende erfaringspædagogik gik i brechen for læring som et *bottom-up*-projekt nogenlunde samtidig med, at tænksomme UNESCO-folk og internationale uddannelsesforskere begyndte at gøre sig forestillinger om, at den dynamiske kapitalisme snarere havde brug for livslang læring fra vugge til krukke end for præformerede og afmålte opdragelses-, socialisations- og uddannelsesprocesser i mesterlærens og lærerstyringens tegn. Masseuddannelserne skulle producere selvtænkende, fleksible og læringsberedvillige mennesker, der umærkeligt transformeres fra disciplinerede undersåtter til ansvarstagende læringsagenter. Kontrolsamfund – en uendelige eksamen.

Tænk fx på oversættelsen af Ziehe og Stubenrauchs *Plädoyer für ungewöhnliches Lernen. Ideen zur Jugendsituation* (1982), der blev oversat til: *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser* (1983).

Undervisning og dannelse taber til læring

Et af tidens stærkeste skolepolitiske mantraer lyder: ”Skolen skal udfordre alle elever, så de bliver så dygtige, de kan” (Folkeskolereformen, Undervisningsministeriet 2014). Ooverraskende, hvis der havde stået ’ikke’ før ”udfordre” eller ’dumme’ i stedet for ”dygtige”. Bag de smukke potentialerealiseringsforhåbende ord skjuler der sig ifølge uddannelsesforsker Thomas Aastrup Rømer en betænkelig ligheds-sætning: ”Dygtighed = Liste- og Pisa-placering på særskilte tekniske færdigheder” (Rømer: *Pædagogikkens to verdener*, Aalborg 2015: 60). ”Mindst 80 procent af eleverne skal være gode til at læse og regne i nationale test” (KL 2014). Politisk konsensus: folkeskolen i top 5 på PISA-listen senest om 10-15 år.

Skolen blev underkastet den i stigende omfang globalt organiserede resultat- og performancekultur. Skolen bblev under stor politisk og offentlig bevågenhed tvunget til at genbeskreve sig selv. Der er tale om en international og implicit tvang til at gøre, hvad de andre gør, og hvad man skal i en konkurrencestat i en vidensøkonomi. Kritikerne spidder pseudofriheden og begræder skævvridningen af skolens *raison d'être*; men(s) fortalerne for testkulturen ser PISA et godt, retvisende og ’neutralt’ redskab.

(Se også Biesta, Gerd J. J.: *God uddannelse i målingens tidsalder – etik, politik og demokrati*, Aarhus 2011). Altid tre nødvendige uddannelsesdomæner: Kvalifikation, socialisation og subjektifikation.

At smage lidt på definitioner af læring

Prof. emer. i livslang læring Knud Illeris i *Sociologisk leksikon* (Larsen og Pedersen 2011, s. 380-381): ”Læring... kan bredt defineres som enhver proces, der fører til en varig kapacitetsændring, og som ikke kun skyldes glemsel, biologisk modning eller aldring.” Ydmygt og kritisk tilføjes: ”Generelt drejer læring sig (...) om et meget omfattende system af komplicerede processer, der dog ofte behandles stærkt forenklet. Fx når man antager en nærmest mekanisk sammenhæng mellem undervisning og læring.” Illeris bestemmer læring som en integreret del af menneskets potentiale til livsudfoldelse.

Liv og læring er begreber, der formeligt lapper ind over hinanden, for mennesket er en lærende art, der er ”dømt” til at øve sig. Med Peter Sloterdijks ord er vi i færd med en livslang anden fødsel, og læringsprocesserne foregår både på onto- og fylogenetisk niveau, dvs. på såvel individ- som artsniveau (*Du mußt dein Leben ändern. Über Anthropotechnik*, 2009). Menneskets plastiske hjerne formes og kvalificeres af de kropslige, sociale, tankemæssige og kommunikative processer, det indlader sig på og befinder sig i (+feedbackprocesser). Antropologisk grundtræk: mennesket er ikke et mangeldyr. Lang yngelpleje: en overflod af muligheder for at forkæle hinanden kognitivt, socialt og kommunikativt. At tumle rundt i store flokke, kvalificere glidende tacklinger, erhverve os sprogkundskaber, lære at løse andengradsligninger. ”Lernen ist Vorfriede auf sich selbst” (både Ziehe og Sloterdijk). Umuligt at oversætte, men læreren (Fremdenführer’en) kan hjælpe. Nietzsche kaldte meget passende mennesket for det ”noch nicht festgestellte Tier”, det vil sige det endnu ikke fastlagte dyr, thi menneskets væsen er historisk foranderligt, og de læreprocesser, det kaster sig ud i, kan og skal principielt aldrig fikseres.

Usynligheder og to begavede måder at lære at tælle til tre på

Hvor skal læringen tænkes fra? Eksisterer der ét privilegeret afsæt eller et perspektivisk virvar af teoretiske og praktiske muligheder? Læring er på en gang noget biologisk, noget psykologisk, noget socialt, noget kulturelt og noget fagligt. Læring er både noget første- og andennatur-transformativt, dvs. læring ændrer både *nature* (vores biologiske natur) og *nurture* (vores sociale natur). Læring er en systemfordring, men har også fænomenologiske, eksistentielle og emotionelt investerede indersider. Læring: et uddannelsespolitisk krav ’udefra’, der retter sig mod alle og enhver, og noget, der opleves ’indefra’ af den enkelte. Læring er aldrig noget neutralt. Læring ’sker’ i det pædagogiske felt, hvori der altid villes *noget* med *nogen* med en eller mindre klart legitimeret og magtfuld ret. Altid magt & selektion.

Niklas Luhmann: uddannelsessystemer kan aldrig vide, hvad der foregår i andres indre. Det sociale system for læring har ikke direkte adgang til det psykiske system for læring. Mennesket er ikke en trivial maskine, der kan aktiveres på kommando og via ydre kræfter (Luhmann: *Samfundets uddannelsessystem* 2006, s. 102f, 106). Hattie og evidensteoretikerne tror, at læring er synlig! *Blind spots!* (jf. SNL 2015).

To begavede måder at lære at tælle til tre på ”gemt” i alle læreprocesser, der er noget værd: 1) Som samfundsborger *in spe* og *in re* skal eleven nu løftes op (eleveres) til at være og blive noget andet og mere end forældrenes barn, men han/hun er heller ikke skolens ejendom; 2) at udforske ”sagen” og at bringe den til sproget. Det lyder mere musikalsk smittende og elegant på tysk og med Hans-Georg Gadamer’s ord: *”Sache zur Sprache”* (Gadamer *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. 1986/1960: 391) Mellemværenderne mellem læreren og eleven åbenbarer det tredje steds magiske vrimmel af fænomener, som byder sig til som afsæt for læring og decentreringskunst. Det drejer sig om ikke at drukne i psyko-sociale spejlinger, projektioner og djævlerekredse mellem eleven og læreren, men om at udfordre sig selv ved at gå på opdagelse i de mellemrum og åbninger, som de faglige stunder inviterer til. At værne om roen i ”the self-world” (Ziehe; se <http://edu.au.dk/forskning/video/>).

Kan og skal læringsbegrebet revitaliseres?

I dag knytter der sig ikke længere noget kritisk eller revolterende til begrebet læring. Læring er blevet et allestedsnærværende vilkår og en ”naturlig” fordring i den skærpede konkurrence om at få den mest kreative arbejdskraft og de fedeste jobs. Intet menneske kan uden at blive til grin autoritativt proklamere, at det har lært alt, hvad der kan læres eller er værd at lære. Samtidens krav om ”developmentalisme” (udvikl dig eller bliv afviklet!) gør læring til et nødvendigt smøringsmiddel.

Så hvordan undgå at læring bliver til en kliché? Kan begrebet reddes? Kan det revitaliseres?

Steen Nepper Larsen (f. 1958), lektor ved IUP, Campus Emdrup, Aarhus Universitet (www.gnosis.au.dk & stla@edu.au.dk) og medlem af bestyrelsen for Sophia – tænketank for pædagogik og dannelse (www.sophia-tt.org); kritiker, foredragsholder.

Et lille udvalg af tekster af egen avl

”Han søger sætninger, endnu ingen har tygget på.”

Elias Canetti (1905-1994): *Urets hemmelige hjerte*

”Jo større ordene er, desto større er risikoen for, at det falske sniger sig ind i dem.”

Ernst Bloch (1885-1977) – *måske også i læring!*

”Evalueringsfeber”, i *Dansk Sociologi* nr.1, Kbh. 2004

- ”Der er ingen evidens for evidens: refleksioner omkring en magtfuld illusion”, *Dansk pædagogisk Tidsskrift* nr. 1, Kbh. 2011

- ”Tanker om det lærende dyr og den urene pædagogik” i Thomas Aastrup Rømer, Svend Brinkmann og Lene Tanggaard (red.): *Uren pædagogik*, Aarhus 2011

- ”Dannelse – dannelsestænkningens idéhistorie og uomgængelige aktualitet”, *Social Kritik* nr.130, Kbh. 2012 (blev udgivet som bog på 53 sider for 89 kr. på forlaget Fjordager i dec. 2013)

<http://www.fjordager.com/dannelse>

- ”Innovation som total national forløsning”, i Michael Paulsen og Søren Harnow Klausen (red.): *Innovation og læring*, i serien Filosofi & Læring, Aalborg 2012

- ”*Know thy impact* – kritiske tanker i forbindelse med Hattie-effektens evidente gennemslag” (anmeldelse af John Hattie: *Synlig læring – for lærere*, Dafolo 2013) i *Dansk pædagogisk Tidsskrift* nr.3, 2013

- ”At ville noget med nogen – kritiske tanker om pædagogisk arbejde i kontroksamfundet”, i Thomas Aastrup Rømer, Svend Brinkmann og Lene Tanggaard (red.): *Uren pædagogik II*. Aarhus: Klim, 2014

* ”Efterskrift: Hvordan undgå at læring bliver til en kliché?”, i Aabro, C. (red.): *Læring i daginstitutioner – et erobningsforsøg*. Dafolo Forlag, København 2014

- ”Transparens – et essay”, i *Unge Pædagoger* nr.1 2014

- ”Compulsory Creativity – a Critique of Cognitive Capitalism”, i *Culture Unbound. Journal of Current Cultural Research*, Stockholm 2014 (<http://www.cultureunbound.ep.liu.se/>)

- ”Evidenstænkningens videnskabeliggørelse som videnspolitik”, anmeldelse af John Hattie og Gregory Yates: *Visible Learning and the Science of How We Learn*. Routledge: London and New York 2014 i *Dansk pædagogisk Tidsskrift* nr.3, 2014.

- ”Demokrati” og ”værdier” i Lars Jakob Muschinsky (m.fl., red.): *Ny pædagogisk opslagsbog*, Kbh.2014

- ”Et forsvar for fagligheden”, på DM’s hjemmeside:

<http://dm.dk/FagligtForum/UddDidaForsk/Artikler/Forsvarforfagligheden> - efteråret 2014

- ”Kritik – et essay”, *Social Kritik* nr. 140 2014

- ”Blind Spots in John Hattie’s Evidence Credo”, in *Journal of Academic Perspectives* No. 1 2015

<http://www.journalofacademicperspectives.com/back-issues/volume-2015/volume-2015-no-1/>

SNL & Inge Kryger Pedersen (red.): *Sociologisk leksikon*, Hans Reitzels Forlag, Kbh. 2011

SNL & Stig Skov (red.): *Universitetsverdenen – flerstemmige visioner*, Aalborg, SOPHIA, 2014